ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

MUAMMOLI MAQOLADA FAKTLARDAN FOYDALANISH TARTIBI

Tojiyeva Dildora Komiljon qizi,
Termiz davlat universiteti
amaliy o'zbek tili va jurnalistika kafedrasi o'qituvchisi

Muammoli maqola nomining o'ziyoq ushbu janrning murakkabligini anglatadi. Matbuotda jamiyatdagi, ijtimoiy hayotdagi mavjud muammo yoki kamchiliklarni ko'tarib chiqadigan maqolalarga nisbatan «muammoli maqola» atamasi qo'llanadi. Shu sababli mazkur janrning mohiyatini anglash, avvalo, «muammo» tushunchasining mazmunini aniqlashni taqozo etadi. F.A. Brokgauz va I.A. Efron ensiklopedik lug'atida «muammo» tushunchasi turli xil yechimga ega bo'lgan ilmiy savol sifatida ta'riflanadi[1]. «Qisqa Rossiya ensiklopediyasi»da esa muammo keng ma'noda o'rganish, tadqiq etish va yechim topishga undovchi nazariy yoki amaliy savol sifatida izohlanadi[2].

Jurnalistikada muammo jurnalist asarining asosini tashkil etuvchi muhim unsurlardan biridir. U mavzu kabi asarning asosiy maqsadiga erishishga xizmat qiladi hamda voqelikning noma'lum yoki yetarlicha o'rganilmagan jihatlari to'g'risidagi ma'lumotni ifodalaydi. Shu bois jurnalistik asardagi muammo ijtimoiy ahamiyat kasb etib, ijtimoiy taraqqiyotdagi ziddiyatlarni aks ettiradi.

Gazeta janrlari, xususan, maqola janrining nazariy masalalari G.Ya. Solganik, A.A. Tertichniy kabi tadqiqotchilarning ishlarida yoritilgan[3]. Biroq muammoli maqolada faktdan foydalanish tartibini milliy va xorijiy nashrlar materiallari asosida qiyosiy o'rganish hali yetarli darajada amalga oshirilmagan. Bu holat mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi – «Hurriyat» va *The New York Times* gazetalari materiallari misolida muammoli maqolada faktlarni tanlash, joylashtirish va ulardan muallif fikrini asoslash vositasi sifatida foydalanish tartibini aniqlash. Shu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi savollarga javob izlanadi: muammoli maqolada fakt qanday funksiyalarni bajaradi? O'zbek va amerikan matbuotida faktni taqdim etish uslubi qanday farqlanadi? Faktlardan samarali foydalanishning shartlari nimalardan iborat?

Tadqiqot materiali sifatida «Hurriyat» gazetasining 2015–2016-yillardagi sonlarida e'lon qilingan «Onalar mas'uliyati» va «Suvda atom bormi?» maqolalari hamda *The New York Times* gazetasida 2017-yil 9-martda chop etilgan «Trump and Russia: Connecting the Dots» materiali tanlandi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, matn tahlili, tavsifiy hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Qiyosiy usul ikki nashrdagi faktni taqdim etish uslubini solishtirish imkonini bergan bo'lsa, matn tahlili orqali faktlarning maqola tarkibidagi o'rni va funksiyasi aniqlandi.

O'zbekiston Jurnalistlari ijodiy uyushmasi muassisligidagi «Hurriyat» gazetasi 1996-yil dekabr oyidan nashr etila boshlagan. 2007-yil 3-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligida 0080-raqam bilan ro'yxatdan o'tkazilgan. «Mustaqil gazeta» nomi bilan faoliyat yurituvchi nashr haftaning chorshanba kunlari chop etilib, ijtimoiy, ma'rifiy va madaniy mavzularni yoritadi. Gazetada «Vatan siyrati», «Jarayon», «To'rtinchi hokimiyat», «Biz va dunyo», «Nigoh», «Ko'ngil gulshani», «Qadriyatlarimiz» kabi doimiy sahifalar mavjud. Muammoli maqolalar asosan «Nuqtayi nazar», «Gap egasini topadi», «Sharh o'rnida», «Ochiq gap», «Jamoatchilik nazorati» kabi ruknlar ostida e'lon qilinadi.

The New York Times – Nyu-Yorkda 1851-yil 18-sentabrdan boshlab nashr etib kelinayotgan kundalik gazeta bo'lib, AQShdagi eng yirik va nufuzli nashrlardan biri hisoblanadi. Dastlab hududiy nashr sifatida faoliyat yuritgan gazeta keyinchalik umummilliy, so'ng xalqaro miqyosdagi nufuzli nashrga aylangan. Gazetaning deyarli har bir sonida siyosiy va ijtimoiy muammolarni yorituvchi maqolalarga o'rin beriladi. Shu jihatdan u muammoli maqolada faktlardan foydalanish uslubini o'rganish uchun muhim manba hisoblanadi.

Muammoli maqolaning asosiy talablari. Odat-

[1] Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. – СПб.: Брокгауз–Ефрон, 1890–1907. – Т.7. – С. 18.
[2] Краткая российская энциклопедия: в 3 т. – М.: Большая Российская энциклопедия; Оникс 21 век, 2003. – Т. 9. – С. 27.
[3] Солганик Г.Я. Стилистика текста. – М.: Флинта; Наука, 1997. – С. 33; Тертычный А.А. Жанры периодической печати. – М.: Аспект Пресс, 2000. – С. 11.

da «muammo» so‘zining o‘zi kishida salbiy taassurot uyg‘otishi mumkin. Shu sababli uni o‘rganish jarayonida faqat salbiy jihatlarga e’tibor qaratish xavfi mavjud. Vaholanki, muammo har doim ham faqat salbiy hodisa emas: uni aniqlash va hal etish, eng avvalo, rivojlanishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Muammoli maqolalar an’anaviy tarzda quyidagi talablarga javob berishi lozim:

1) muayyan me’yor yoki holatning o‘sha davrning ijtimoiy-tarixiy, siyosiy va iqtisodiy voqeligiga mos kelmayotgani haqida axborot berish;

2) ko‘tarilgan muammoni hal qilish muhimligini asoslash;

3) muammoni hal etishning mumkin bo‘lgan choralari va yo‘llarini ko‘rsatish.

G.Ya. Solganik qarashlariga ko‘ra, muammoli maqola yozishdan ko‘zlangan asosiy maqsad jamiyatning muayyan sohasi yoki jabhasidagi mavjud muammoga keng jamoatchilik e’tiborini qaratishdan iborat[1]. Bunda jurnalistdan nafaqat muammoni ko‘rsatish, balki uning kelib chiqish sabablarini aniqlash, oqibatlarini tahlil qilish va imkon qadar konstruktiv yechimlarni taklif etish talab qilinadi.

Fakt va statistik ma’lumotlardan foydalanish. Muammoli maqolalarda ko‘p qo‘llanadigan faktlardan biri statistik ma’lumotlardir. Ba’zi jurnalistlar maqolada qancha ko‘p dalil keltirilsa, material shunchalik ishonchli bo‘ladi, degan qarashga ega. Biroq statistik ma’lumotlarning haddan tashqari ko‘pligi matnning mazmuniy yaxlitligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ayrim muammoli maqolalarda statistik raqamlar shu qadar ko‘p beriladiki, o‘quvchi ularni o‘zlashtirishda qiynaladi. Shu sababli statistik ma’lumotlardan foydalanishda, avvalo, ularning manbasini ko‘rsatish, keyin esa maqolaning asosiy g‘oyasiga bevosita xizmat qiladigan raqamlarni tanlash maqsadga muvofiq. Har qanday faktni o‘rni bo‘lsa-bo‘lmasa matnga kiritish to‘g‘ri emas, chunki ma’lumot va tafsilotlarning haddan tashqari ko‘pligi o‘quvchini chalg‘itishi, dastlabki g‘oyadan uzoqlashtirishi va maqolaning ta’sirchanligini pasaytirishi mumkin. Demak, faktlardan unumli foydalana olgan jurnalist o‘z asarining mazmuniy va mantiqiy jihatdan muvaffaqiyatli chiqishi uchun muhim zamin yaratadi.

Muammoli maqolada faktning funksiyasi. Muammoni voqelikdan ajratib bo‘lmaydi. Shu nuqtayi nazardan jurnalistik muammoni ham ilmiy, ham amaliy jihatdan o‘rganish maqsadga muvofiq. Muammoli maqola ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-madaniy hayotning turli sohalaridagi dolzarb amaliy masalalarga qaratiladi. Ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi, tadbirkorlik, madaniyat, fan, ta’lim, moliya va boshqa sohalardagi muammolar shular jumlasidandir. Maqola muayyan muammoni ko‘tarish, undan jamoatchilikni xabardor qilish, muammoni keltirib chiqargan sabablar va uning oqibatlarini ko‘rsatish bilan birga, unga yechim topish vazifasini ham qo‘yadi. Jurnalistning dastlabki vazifasi muammoning mavjudligini ko‘rsatish bo‘lsa, keyingi vazifasi uni keltirib chiqargan sabab va omillarni aniqlash hamda yechim izlashdan iborat. Har ikki bosqichda ham fakt muallif fikrini asoslovchi asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

The New York Times misolida faktning qo‘llanilishi. O‘zbek matbuotidagi muammoli maqolalarda mavzuni ochib berishda jurnalistning shaxsiy fikri, tushuntirish va izohlari ko‘p uchraydi. G‘arb jurnalistikasida esa ko‘pincha boshqa yondashuv kuzatiladi: jurnalist ayrim hollarda bitta fakt yoki statistik ma’lumot orqali kengroq fikrni ifodalash imkoniyatidan foydalanadi. *The New York Times* gazetasida 2017-yil 9-martda e’lon qilingan «Trump and Russia: Connecting the Dots» maqolasi bunga misol bo‘la oladi[2]. Mazkur materialda Donald Tramp va uning atrofidagilarning Rossiya bilan aloqalari yuzasidan turli savollar ko‘tarilgan. Muallif o‘z fikrini asoslash uchun bir qator faktlarga murojaat qiladi: Tramp va uning atrofidagilar Rossiya bilan aloqalarini rad etgani, shu bilan birga, Tramp atrofidagi ayrim shaxslarning Rossiya mansabdor shaxslari bilan aloqalari haqida ma’lumotlar mavjudligi qayd etiladi.

Bu yerda faktning muhim xususiyati shundaki, u muallifning fikrini bevosita aytib bermaydi, balki o‘quvchini muayyan xulosaga kelishga undovchi dalilliy material vazifasini bajaradi. Maqolada keltirilgan «Trump Organization» kompyuter serverlari va Rossiyaning «Alfa-Bank»i o‘rtasidagi aloqa haqidagi ma’lumot ham faktning jamoatchilik e’tiborini muayyan masalaga yo‘naltirishdagi imkoniyatini ko‘rsatadi.

«Hurriyat» gazetasi misolida faktlardan foydalanish. «Hurriyat» gazetasining 2015-yil 11-noyabr sonida chop etilgan «Onalar mas’uliyati» maqolasida muallif farzandlarning ota-ona mehri va tarbiyasidan yetarlicha bahra olmasligi oqibatida yuzaga keladigan muammolarga to‘xtaladi[3]. Voqelikka munosabatini asoslash maqsadida muallif psixologiya fanlari nomzodi N. Shomurodovaning fikrini keltiradi: *«Besh yoshgacha bo‘lgan bola faqat onasi yonidagina o‘zini bexavotir, emin-erkin his qiladi. Inson xarakter xususiyatlaridagi sifatlarning poydevori shu davr oralig‘ida qo‘yiladi».*

[1] Солганик Г.Я. Указ. соч. – С. 55.
[2] Trump and Russia: Connecting the Dots // The New York Times. – 2017. – March 9.
[3] Onalar mas’uliyati // Hurriyat. – 2015. – 11 noyabr.

Maqola ta’sirchanligini oshirish uchun jurnalist anonim respondent fikridan ham foydalanadi: *«Birinchi marta o‘n sakkiz yoshimda narkotik iste’mol qilganman, – deydi yigirma besh yoshlardagi yigit. – Giyohvand moddalar bilan shug‘ullanuvchilar puli, imkoniyati borlarni va aynan men kabi irodasi bo‘shlarni tanlar ekan. Avvaliga chekib ko‘r deb bizga bepul berishardi. Yetti kishi edik. Hech birimiz bu darddan qutula olmadik...».*

Ushbu misoldan ko‘rinadiki, jurnalist muammoning ijtimoiy mohiyatini ochib berish uchun ekspert fikri va hayotiy tajribaga asoslangan anonim respondent fikrini birgalikda qo‘llagan. Biroq bunday uslubda jurnalistning o‘quvchiga tayyor xulosani singdirib qo‘yish xavfi mavjud. Shu sababli muammoli maqolada faktlarni tanlash bilan birga, ularning taqdim etilish usuliga ham alohida e’tibor berish zarur.

X. Mamatovning «Hurriyat» gazetasining 2016-yil 10-fevral sonida e’lon qilingan «Suvda atom bormi?» sarlavhali maqolasi ham faktlardan foydalanish nuqtayi nazaridan e’tiborga loyiq[1]. Muallif bugungi kunda keng jamoatchilikni tashvishga solayotgan suv tanqisligi muammosini ko‘taradi va o‘z fikrini asoslash uchun bir qator faktlarga murojaat qiladi: *«Masalan, Mendeleyev davriy sistemasidagi boshqa biror modda suv singari uch xil ko‘rinish xususiyatiga ega emas ekan. Haqiqatan ham suv tabiatda suyuq, gaz va qattiq kristall holatida namoyon bo‘ladi».*

Maqolada muallifning o‘zi guvoh bo‘lgan voqeaga oid fakt ham keltiriladi: *«Qish qattiq kelib, sovuq zabtiga olgan 2008-yili bir qator isitish tarmoqlari ishdan chiqqaniga ko‘plarimiz guvohmiz. Ichida suv muzlab qolgan quvurlar, isitish moslamalari tars-tars yorilib ketgan edi o‘shanda».*

Mazkur misollar jurnalist faktlardan turli funksiyalarda foydalanishini ko‘rsatadi: birinchi fakt mavzuning ilmiy jihatini tushuntirsa, ikkinchisi muammoni hayotiy voqea bilan bog‘laydi.

Mulohaza, tezis va dalillar. Muammoli maqolaning o‘ziga xos jihatlaridan biri bayonning mantiqiyligidir. Uning asosida bosh tezisni isbotlovchi mulohazalar yotadi. Maqola deduktiv – asosiy tezisdan dalillarga, shuningdek, induktiv – alohida fakt va ishoralardan umumiy xulosaga yo‘nalgan mulohaza ko‘rinishida bo‘lishi mumkin. Ilmiy maqoladagi mulohazadan farqli ravishda, gazeta maqolasidagi mulohaza hissiy-emotsional xususiyat kasb etishi va o‘quvchiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Faktologik dalillar sifatida voqealarning turli epizodlari, qisqa intervyular va statistik ma’lumotlardan foydalanish mumkin. Maqolada keltirilayotgan faktlar, statistik ma’lumotlar, mulohaza va xulosalar bosh fikrni izchil rivojlantirib borishi kerak. Faktning vazifasi faqat ma’lumot berish bilan cheklanmaydi: u maqoladagi asosiy fikrni rivojlantiruvchi tayanch nuqta sifatida ham xizmat qiladi.

Muallif «men»i va obyektivlik. Muammoli maqolaning muhim xususiyatlaridan biri muallif «men»ining namoyon bo‘lishidir. Muallif mavzuni tanlashning o‘zi bilan ma’lum darajada shaxsiy pozitsiyasini namoyon etadi. Shu bilan birga, muammoli maqolada obyektivlik va xolislik muhim o‘rin tutadi. Muallif muammoga nisbatan o‘z fikri va munosabatini bildirishga qanchalik urinmasin, tahlilning asoslanganligi va xolisligi uning shaxsiy hissiyotlaridan ustun turishi lozim. Muallif «men»i tanlangan mavzu, ma’no kuchaytiruvchi so‘zlar, muayyan fakt va dalillarga murojaat qilish, muammoning konstruktiv yechimini izlash hamda maqolaning o‘ziga xos uslubida namoyon bo‘ladi.

Jurnalist muammoning turli jihatlarini tasdiqlovchi faktlarni to‘playdi. Ularning o‘zaro taqqoslanishi bayonning dinamikligini ta’minlaydi. Biroq asosiy maqsad faktlarni qarama-qarshi qo‘yishning o‘zi emas, balki ularni umumlashtiruvchi fikr asosida birlashtirish, jamoatchilik uchun muhim masalani ishlab chiqish va konstruktiv yechim taklif qilishdan iborat.

Qiyosiy tahlil natijalari. Tahlil qilingan materiallarda faktni taqdim etish uslubidagi asosiy farqlar 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval

Muammoli maqolada faktni taqdim etish uslubi (qiyosiy tahlil natijalari)

Mezon	«Hurriyat»	*The New York Times*
Fakt turlari	Ekspert fikri, anonim respondent fikri, muallifning shaxsiy guvohligi, ilmiy ma’lumot	Hujjatli ma’lumotlar, shaxslar va tashkilotlar o‘rtasidagi aloqalar haqidagi faktlar
Muallif pozitsiyasining ifodalanishi	Ochiq: jurnalistning shaxsiy fikri, izoh va tushuntirishlari ko‘p	Bilvosita: pozitsiya faktlarni tanlash va joylashtirish orqali ifodalanadi
Xulosaning berilishi	Ko‘pincha o‘quvchiga tayyor xulosa taqdim etiladi	Xulosa chiqarish asosan o‘quvchiga qoldiriladi

[1] Mamatov X. Suvda atom bormi? // Hurriyat. – 2016. – 10 fevral.

Mezon	«Hurriyat»	*The New York Times*
Faktning asosiy funksiyasi	Muallif fikrini tasdiqlash, maqola ta'sirchanligini oshirish	O'quvchini muayyan xulosaga yo'naltiruvchi dalil

Olingan natijalar jurnalistika nazariyasida maqola janri uchun asosiy belgi sifatida qayd etilgan mantiqiy-dalilli bayon tamoyilini tasdiqlaydi: har ikki nashrda ham fakt tezisni asoslovchi dalil vazifasini bajaradi. Farq esa faktning qanday taqdim etilishida ko'rinadi: «Hurriyat» materiallarida fakt muallif izohi bilan birga keladi va xulosa ochiq ifodalanadi, *The New York Times* materialida esa muallif pozitsiyasi asosan faktlarni tanlash va joylashtirish orqali bilvosita ifodalanadi.

Tadqiqot natijalari kirish qismida qo'yilgan savollarga quyidagicha javob berish imkonini beradi.

Birinchidan, muammoli maqolada fakt shunchaki axborot emas, balki muallif fikrini rivojlantiruvchi, tezisni asoslovchi va o'quvchini muammoning mohiyatini anglashga yo'naltiruvchi dalil vazifasini bajaradi. Tahlil qilingan materiallarda faktning tushuntiruvchi (mavzuning ilmiy jihatini ochish), tasdiqlovchi (ekspert fikri), ta'sir ko'rsatuvchi (respondent fikri, shaxsiy guvohlik) va yo'naltiruvchi (o'quvchini xulosaga undash) funksiyalari aniqlandi.

Ikkinchidan, «Hurriyat» va *The New York Times* materiallarini qiyosiy kuzatish shuni ko'rsatadiki, faktning taqdim etilish uslubi milliy jurnalistika an'analari, tahririyat siyosati, auditoriya xususiyatlari va jurnalistik maktab bilan chambarchas bog'liq. O'zbek matbuotida muallif izohi va tayyor xulosa ustunlik qilsa, amerikan matbuotida muallif pozitsiyasi ko'proq faktlarning o'zi orqali ifodalanadi.

Uchinchidan, faktlardan samarali foydalanish uchun jurnalist avvalo muammoni aniq belgilashi, keyin uning sabab va oqibatlarini o'rganishi, ishonchli faktlarni to'plashi, manbasini ko'rsatishi, ularni saralashi va mantiqiy ketma-ketlikda bayon qilishi lozim. Faqat shundagina faktlar maqolaning tashqi bezagi emas, balki uning ilmiy-mantiqiy va publitsistik asosiga aylanadi.

Rezyume. Mazkur maqolada muammoli maqola janrining o'ziga xos xususiyatlari, unda faktlardan foydalanish tartibi, fakt va statistik ma'lumotlarning jurnalistik matndagi vazifasi tahlil qilinadi. O'zbekistonning «Hurriyat» hamda AQShning *The New York Times* gazetalari materiallari misolida faktlarni tanlash, saralash, joylashtirish va ulardan muallif fikrini asoslash vositasi sifatida foydalanish masalalari yoritiladi. Shuningdek, muammoli maqolaning mantiqiy qurilishi, tezis va dalillarning o'zaro munosabati, muallif «men»i va obyektivlik masalalari ko'rib chiqiladi.

Resume. The article examines the specific features of the problem article genre and the procedure for using facts in it. Based on materials from the Uzbek newspaper «Hurriyat» and the American newspaper *The New York Times*, the study analyses how facts and statistical data are selected, arranged and used to substantiate the author's position. It is shown that Uzbek problem articles rely heavily on the author's comments and ready-made conclusions, whereas in *The New York Times* the author's position is expressed mainly through the selection and arrangement of facts.

Резюме. В статье рассматриваются особенности жанра проблемной статьи и порядок использования в ней фактов. На материале газет «Хуррият» (Узбекистан) и *The New York Times* (США) проанализированы приёмы отбора, расположения и использования фактов и статистических данных как средства обоснования авторской позиции. Установлено, что в узбекской прессе преобладают авторские комментарии и готовые выводы, тогда как в американской прессе позиция автора выражается преимущественно через отбор и расположение фактов.